

УДК 22.01 : 283/289

СОЛОВІЙ РОМАН,*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру дослідження релігії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

ОДКРОВЕННЯ І ПИСАННЯ: БОГОСЛОВСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ВИНИКАЮЧОЇ ЦЕРКВИ

У статті показано, що біблійна теологія Виникаючої церкви зосереджена передусім на питаннях ролі спільноти в інтерпретації Писання, характеристикі біблійного нарративу й порівнянні Біблії та Слова Божого. Згідно з теологією спільноти, приналежність, до якої уможливорює справжнє розуміння Біблії, джерела для розвитку богослов'я містяться не тільки в Писанні, але й у традиції та культурі, через які говорить Бог. З'ясовано, що Виникаюча церква ставить під сумнів традиційне поняття богонатхненності й непомильності Біблії, яку слід сприймати як бібліотеку специфічної спільноти (або культури), яка простежує свою історію ще від біблійних патріархів. Відзначається, що біблійний текст - це не безпосереднє Слово Боже, а лише натяки (підказки) від Бога, що промовляє до людства через спільноту віри.

Ключові слова: *Одкровення; Писання; Виникаюча церква; спільнота; біблійний нарратив; Боже слово.*

Постановка проблеми. Для сучасної віруючої людини біблійний нарратив сприймається доволі складно, попри наявність цілого розлогого корпусу герменевтичної літератури й відповідних парадигм його інтерпретації. Канон Писання створювався в стародавній культурі слова, а не образу (на відміну від сучасної культури). Аналіз життєвого досвіду у світлі Одкровення ставив найбільший дар давніх народів, що виразно простежується в Старому Завіті. Кожен автономний напрям християнського богослов'я пропонує також свій погляд на розуміння співвідношення між Божим Об'явленням та книгами Біблії. Свою теологічну традицію біблійної герменевтики активно розробляє також і євангельський рух Виникаючої церкви, зокрема розв'язуючи такі основні питання: роль спільноти в інтерпретації Писання, характеристика біблійного нарративу та зіставлення Біблії й Слова Божого.

Аналіз досліджень та публікацій. Теологічні тексти Виникаючої церкви, що стосуються означеної богословської проблематики, в українській науці не аналізувалися та системно не досліджувалися. У представленій статті розглянемо праці таких філософів і теологів, як Роб Белл, Раян Болджер, Едді Гіббс, Гарі Гіллі, Стенлі Гренц, Ден Кімбелл, Нейл Лівінгстон, Джон Маркартур, Браян Макларен, Даг Паджітт, Джон Франке, Стенлі Фіш, Стенлі Хауервас.

Мета статті полягає в дослідженні богословського осмислення співвідношення Божого Одкровення та Писання у теології євангельського руху Виникаючої церкви.

Виклад основного матеріалу. Наголос Виникаючої церкви на ролі спільноти в богослов'ї та тлумаченні Писання значною мірою пов'язаний із впливом постконсервативної парадигми С. Гренца. Одним із основних аспектів постмодернізму, що звільнив богослов'я від модерністських рамок, цей богослов вважає радикальну переоцінку змісту раціональності. Утворена з урахуванням постмодерністської епістемології "обмежена" раціональність "позначається переходом від реалізму до конструкціонізму в розумінні істини й світу"

[5, р. 23]. Замість попереднього погляду на істину як на об'єктивну категорію, нова раціональність пропонує дивитися на істину як на продукт спільноти, що сформувався за допомогою засобів лінгвістики. Обмежена раціональність спричиняє розпад метанаративів, які визначають людство в універсальних термінах. Вони замінюються локальними розповідями, що відображають цінності, переконання й досвід окремих народів чи спільнот.

На думку С. Гренца, істотний вплив на утвердження нової раціональності справила лінгвістична теорія Л. Вітгенштейна, а також концепція постліберального богослова Дж. Ліндбека про роль спільнот у богослов'ї. Л. Вітгенштейн наголошував, що в різних контекстах існують різні види використання мови, кожен із яких має особливі положення, що регламентують це використання. Він використовує метафору гри для ілюстрації своєї тези: як групи людей грають у гру, користуючись відповідними правилами, так і мову використовують відповідно до правил мовного співтовариства, у якому відбувається мовлення. Дж. Ліндбек також прагнув відійти від епістемологічної основності, пропонуючи на противагу когнітивно-пропозиціоналістській концепції богословського консерватизму та емпірично-експресивній концепції лібералізму свій культурно-лінгвістичний підхід. Як стверджував Дж. Ліндбек, доктрини за своєю природою схожі на правила граматики. Подібно як правила граматики визначають мовну гру тієї чи іншої спільноти, так християнські доктрини створюють "основні правила" гри "християнського мислення, життя і мовлення" [Там само, р. 42]. Таким чином, "правила" (тобто "доктрини") істинні тільки в певному контексті.

Оскільки доктрини насправді є способом тільки вести мову про Бога, а не висловлювати твердження, які дають Йому завершені визначення, їх слід розуміти як претензії на істини не першого, а другого порядку. С. Гренц і Дж. Франке синтезували лінгвістичну теорію Л. Вітгенштейна з правилами спільнот Дж. Ліндбека, отримавши богословський метод, заснований на конструкціоністському розумінні істини. Вони стверд-

жують, що людська дійсність - це "соціально сконструйовані реальності"; отож, ми не живемо у "світі-в-собі", бо сфера нашого існування - мовне середовище нашого власного створення. С. Гренц і Дж. Франке пропонують богослов'я, яке є "тринітарним за змістом, сфокусованим на спільноті й есхатологічно орієнтованим" [Там само, р. 166]. Джерела для розвитку богослов'я містяться в Писанні, традиції і культурі. Бог через Духа Святого говорить через кожен із цих засобів з метою виявлення Своєї тринітарної, реляційної природи для того, щоб церква, у свою чергу, могла відобразити цю божественну природу у сфері людських відносин. Оскільки люди живуть не у "світі-яким-він-є", а в соціально сконструйованому світі, першорядну роль у розумінні волі Бога відіграє есхатологія. Вона показує, що світ рухається до божественної мети, яка конструюється через церкву Духом, коли Він промовляє за допомогою Біблії, церковної традиції і культури.

Важливо відзначити, що для С. Гренца Святе Письмо не є монопольним авторитетом у питаннях віри і богослов'я. Традиції церкви також авторитетні, тому що Дух говорить через них так само, як через Письмо, адже і спільнота, і Біблія однаково формуються під керівництвом Духа. С. Гренц і Дж. Франке зазначають, що "авторитет Писання і Передання врешті-решт походять від роботи Духа <...> хоча Писання й Передання відмінні, вони принципово нероздільні" [Там само, р. 117]. Дух авторитетно говорить через Писання і традиції, а "всі тексти християнської віри були сформульовані в соціальних, культурних, мовних та філософських рамках того часу, у якому вони були створені" [Там само, р. 120]. Писання, а також віросповідні формули, гімни й інші творіння спільноти викликані до життя Духом. Він промовляє через ці засоби й при цьому перебуває в процесі рухання світу до його есхатологічної мети. Третім джерелом богослов'я С. Гренц уважає культуру, яку слід розуміти не в універсальних, а в локальних категоріях. Дух може говорити і говорить через культуру, але Його голос чути тільки тоді, коли Він узгоджується з текстом Святого Письма.

На думку літературного критика Стенлі Фіша, наперед визначеного смислу тексту не існує, смисл є очевидним наслідком того, як ми цей текст інтерпретуємо [див.: 2]. Він довів, що, сприймаючи текст, читачі намагаються зрозуміти його як учасники "інтерпретативної спільноти", тобто на основі прийнятих у співтоваристві засобів розуміння. Як зазначає С. Фіш, значення продукує саме "інтерпретативна спільнота", а не текст чи його читач. Спираючись на погляди С. Фіша, Стенлі Хауервас підкреслює роль церковної спільноти і церковної традиції в тлумаченні Писання. Він уважає, що реформатори зробили помилку, даючи своїм послідовникам враження, що Біблія може бути правильно витлумачена особами, які спершу не пройшли належного навчання (не стільки академічного, скільки духовно-морального) у контексті церкви. Для того, щоб читати Біблію по-християнськи, необхідно навчитися практикувати християнські чесноти в межах християнської спільноти. Реформаційний принцип *sola scriptura* є помилковим, якщо він передбачає, "що текст Святого Письма має зміст окремо від церкви, що надає йому зміст" [6, р. 155].

У трактуванні Виникаючої церкви ідея спільноти отримує подальший розвиток у двох основних напрямках, перший із яких стосується мети існування спільноти, а другий торкається концептуальної сторони питання. Б. Макларен пропонує дещо утопічний ідеал мети нової спільноти: "Ісус представляє нам мрію (утілену в груповому образі "Царство Боже"), що є неймовірно

общинною, сімейною і соціальною. Це не просто мрія про те, що велика кількість кращих індивідуальних християн стоятимуть, як ізольовані статуї в музеї. Це мрія про спільноту, що вібрує життям, пульсує прощенням, проголошує святкування, є плідною в місії" [15, р. 35]. Для руху загалом важливий наголос на спільноті, автентичності, а також місії в тому сенсі, що його учасники витрачають менше зусиль на планування та реалізацію внутрішніх церковних заходів, зосереджуючи, натомість, увагу і ресурси на практичному вияві своєї віри в зовнішньому світі.

Концептуальний аспект трактування спільноти Виникаючої церквою підкреслює її роль у пізнанні істини. Згідно з властивим постмодерністській епістемології переконанням, що істини є соціально зумовленими конструкціями, пізнання істини може бути досягнуте тільки в контексті тієї чи іншої групи. Інакше кажучи, істини християнства не піддаються досягненню зовнішнім спостерігачем, їх пізнання здійснюється через приєднання до спільноти, у житті якої істини знаходять своє втілення. Е. Гіббс і Р. Болджер коментують: "Це не означає, що люди постмодернізму не хочуть істини самої по собі. Але чієї істини? Часто той, хто пропонує, або, частіше, нав'язує "істину", є особою, наділеною владою. Чому цій особі слід довіряти? Натомість, кращий шлях до істини полягає в тому, щоб почути багато розповідей і розпізнати їх, відповідно, у контексті спільноти" [3, р. 68].

Серед постмодерністських богословів поширена думка, що християни, які дотримуються традиційного підходу до трактування Біблії, стали жертвою її неправильного прочитання. Наприклад, Б. Макларен зазначає, що "існує декілька способів "убити" Біблію, - ви можете розсікти її, проаналізувати її, зробити її анотацію. Ви можете читати її розірвані оповідання та фрагментарні поезії, і з них ви можете видобути акуратні абстракції, стерильні положення й проникливі принципи" [13, р. 158]. Проте, як уважають богослови Виникаючої церкви, насправді Біблія ніколи не повинна була б вивчатися й аналізуватися; її слід сприймати як витвір мистецтва й читати як розповідь, виходячи з того, що більша частина тексту Писання є саме нарацією. Важливість розповіді ілюструє Бен Стернке, на переконання якого християнство - це перш за все розповідь, а не набір позачасових істин чи абстрактних доктрин. Це не статична система істин, це - динамічна розповідь, незакінчений опис, у рамках якого ми живемо, опис, у розробці якого ми беремо участь, ми допомагаємо розповіді перейти до свого завершення: "Коли християнство розглядається як одна розповідь, місія має досконалий сенс; завершувати своє спасіння, вчитися любити більш повно, управляти навколишнім середовищем і звільняти себе від гріха є характерними акцентами нарративного богослов'я. Якщо ми розуміємо християнство як розповідь і читаємо Біблію як розповідь, ми усвідомлюємо, що історія кудись рухається" [19].

Д. Паджітт також наполягає, що жодна частина Біблії не існує в ізоляції, усі вони нерозривно пов'язані з великою історією, не існує оповіді, окремої від цілого [18, р. 67]. Читання Біблії як цілісної історії захищає від редукціонізму в інтерпретації, що легко призводить до плутанини і непорозуміння.

Звернемося до книги Б. Макларена "Нове християнство" [12, р. 33-66] як до прикладу постмодерністського розуміння біблійного наративу. Спочатку автор розглядає традиційну версію сюжетної лінії Біблії, яка в зображенні Б. Макларена включає такі епізоди: 1) стан абсолютної досконалості в Едемі; 2) падіння і первородний гріх; 3) Божий осуд; 4) спасіння; 5) вічність (не-

беса або пекло). Уся концепція викликає в Б. Макларена відверте несприйняття, особливо ж різку критику він спрямовує на останній пункт. Автор риторично запитує: якщо історія бере свій початок з існування однієї категорії речей (добрих і благословених) і закінчується тим, що частина людства потрапляє на небеса, а решта (наче побічний продукт) засуджується на жахливі й безкінечні страждання, то, можливо, було б краще, якби така історія загалом не розпочиналася?

Причину хибності традиційного прочитання біблійного нарративу Б. Макларен убачає в тому, що воно було породжене синтезом грецької філософської традиції (особливо неоплатонізму) із політико-економічними й військовими домінантами Римської імперії. Грецька філософська думка зумовила дуалістичний характер елліністичного світогляду (античне протиставлення профанного фізичного світу змінних речей сакральному метафізичному світу незмінних ідей бачиться автору і в модерністських антитезах "капіталізм проти комунізму", "ліві проти правих" або "консерватори проти лібералів") та його невпинне намагання пізнати "абсолютну, об'єктивну філософську істину". Античний розум переосмислив автентичну сюжетну лінію Біблії, трансформувачи добрий Едемський сад у трансцендентний світ ідей Платона, у якому все перебуває в незмінному стані досконалості. Непослух перших людей став трактуватися як онтологічне падіння, як перехід із досконалого платонівського буття до недосконалого аристотелівського становлення. Відновлена біблійна розповідь бачиться Б. Макларену як потужна, смілива непередбачувана історія, яка резонує з життям і вченням Ісуса, продовжується й розгортається в Ньому. Ця історія запрошує людей до участі в ній, але не в ролі пішаків на космічній шахівниці, а як "творчих протагоністів і молодших партнерів Бога" в історії творіння. Вона розпочинається з доброго світу книги Буття, який пульсує, вібрає і змінюється, а не з елліністичного царства стерильної досконалості ("добре" залишає можливість для "кращого", тоді як досконалисть статична).

Б. Макларен приходять до ідеї про відсутність детерміністичного визначення майбутнього: історія розгортається без підготовленого заздалегідь сценарію. Підводячи підсумок, автор зазначає, що за такого бачення сюжету Біблії Бог сприймається як нестримний, пристрасний, співчутливий, творчий Визволитель, а не як космічний диктатор греко-римського нарративу. Ці два образи неможливо примирити між собою; Бог грецьких філософів і римських імператорів має надто мало спільного з Богом патріархів і пророків. Він - Творець, Визволитель і Примиритель.

Будуючи свої міркування на протиставленні "греко-римського" і "єврейського" прочитання біблійного нарративу, Б. Макларен насправді оперує неіснуючими концепціями. Його версія традиційного прочитання сюжету Біблії як повністю спотвореного вченням Платона й Аристотеля, абсолютно безпідставна (зрештою, він трактує навіть пекло і небо як винаходи грецької філософії, не беручи до уваги, що вони є біблійними поняттями і термінами). Ніхто з християнських богословів ранньої церкви чи пізніших періодів не розвивав такої моделі християнства. Б. Макларен однозначно дотримується еволюційного підходу, використовуючи його для того, щоб відмовити в історичності тим біблійним подіям (наприклад, потоп), які він вважає "глибоко тривожними".

Гріхопадіння, на думку Б. Макларена, не спричинило суттєвої зміни в людській природі, воно вплинуло тільки на її етичний характер, породивши моральну бунтівливість. Як і прихильники сучасного юдаїзму, він за-

перече християнське вчення про первородний гріх (що ставить його поза рамки історичної ортодоксії). При цьому Б. Макларен спотворює біблійний текст, щоб поставити під сумнів основи "греко-римської лінії розповіді". Коментатори погоджуються, що застереження Бога про смерть у випадку непослуху стосується не негайного виконання вироку, як це стверджує Б. Макларен, але остаточної смерті. За словами Б. Макларена, гріхопадіння - це "класична історія становлення", у якій "Бог виштовхує їх (Адама і Єву. - Р. С.) із гнізда", "перший етап сходження, людського прогресу від життя мисливців-збирачів до життя землеробів".

Прагнення Б. Макларена відмовитися від традиційних християнських трактувань Біблії в поєднанні з пристрастю до соціальних перетворень призводить його до наївного космічного утопізму. Це основна проблема есхатологічного бачення автора: він розвиває занадто великі очікування від людства, віддаючи при цьому надто мало уваги церкві як народу Божому. Ця тенденція помітна в його аргументі про обіцяний час, а не обіцяну землю. Наведені ним цитати зосереджені на горі Сіон як центрі майбутніх перетворень. Однак вони передбачають не повалення всіх гнобителів, але перемогу над ворогами Ізраїлю і звільнення народу Божого для того, щоб праведність, мир і справедливість поширилися по всьому світу. Розглядаючи духовне й соціальне звільнення як рівнозначні й однаково важливі, Б. Макларен ступає на вже пройдений шлях ліберального богослов'я в стилі А. Гарнака (це помітно в його твердженні, що християнство зазнало істотного спотворення через вплив грецької філософії в епоху після Костянтина). Без урахування тотальної гріховності людства, яка спотворює і зводить нанівець усі намагання побудувати Царство Боже на землі, заклик до соціальних перетворень приречений на невдачу.

Хоча лідери Виникаючої церкви часто наголошують на своїй високій оцінці Писання, проте ними, як правило, ставляться під сумнів традиційні поняття богонатхненності й непомильності Біблії. Зокрема, Б. Макларен висловлює свою повагу до Біблії як натхненного дару від Бога та унікальної збірки літературних артефактів, які разом підтримують розповідь дивовижної історії [14, р. 69]. Він стверджує, що Біблія містить багато цікавих жанрів і має значний авторитет, якщо її читачу вдається уникнути пастки нав'язливих модерністських упереджень. Однак традиція прочитання Біблії через лінзи модерністських впливів приводить носіїв постмодерністського мислення до безпідставної відмови від довіри до Писання. Найбільше репутації Біблії зашкодили чотири модерністські стереотипи. По-перше, Біблія була піднята на п'єдестал поруч з іншими цінними творами. Визнання високого авторитету Писання у зв'язку з такими роботами, як енциклопедії, конституції, викликало помилкові очікування, що Біблія є завершеним і всеохопним керівництвом для життя. По-друге, невиправданий підхід до Біблії як до книги, розуміння якої не вимагає високого інтелектуального рівня, призвів до ненавмисного санкціонування непорозумінь. По-третє, Біблія була проголошена своєрідним складом божественних тверджень і абстракцій, що збіднило її інтригуючий сюжет, залишивши по собі одні лише стерильні доктрини. Нарешті, масове виробництво Біблії завдяки технологічному прогресу підірвало авторитет Писання, яке взялися тлумачити всі, хто завгодно.

Традиційне ставлення до Біблії, за словами Б. Макларена, ґрунтується на розумінні цієї книги як правового документа, конституції. Із цієї причини ми, наче юристи, надаємо перевагу більш давнім тлумаченням, на-

магаємося відокремити "дух" від "букви", прагнемо збагнути "намір укладача", нечасто звертаючи увагу на питання, чи був призначений той чи інший біблійний текст стати універсальним законом, обов'язковим для всіх. У результаті такого підходу відбулося перетворення богословських навчальних закладів і деномінаційних структур у своєрідні версії Верховного Суду, а сама Біблія стала сприйматися як перелік статей у законі, а не як бібліотека поем, пророцтв, притч, листів і саг, якою, на думку Б. Макларена, вона насправді є. Крім цього, прочитана як конституція, Біблія може послужити для виправдання будь-яких дій, наприклад, жорстокості або полігамії. Щоб уникнути цієї проблеми, християнські богослови вдаються до різноманітних "інтерпретаційних технік", які, проте, часто суперечать одна одній. Деякі з них мають доволі прагматичну мету - тлумач Біблію так, щоб тебе не звільнили з церковної посади і ти міг надалі отримувати свою зарплатню. Однак, зазначає Б. Макларен, біблійні автори ніколи не мали на меті написати конституцію, яка буде читатися людьми інших країн та епох; вони писали для своєї доби, намагаючись дати відповідь на проблеми й запитання свого часу. Автор вважає звичний "конституційний" підхід до Біблії помилковим, не підтримує він і ліберальної оцінки Письма як простого збірника створених людьми текстів. Третім, кращим і цікавішим способом розуміти Біблію автор "Нового християнства" вважає ставлення до неї як до бібліотеки специфічної спільноти (або культури), яка простежує свою історію до біблійних патріархів. Біблія - це уважно відібрана група давніх документів, що мають величезне значення для людей, які прагнуть усвідомлювати себе частиною спільноти, що шукає Бога патріархів, пророків та Ісуса. Очевидно, що між двома підходами існують значні відмінності: конституція передбачає внутрішню єдність, у той час як культура сповнена внутрішніх протиріч.

Б. Макларен зазначає, що Біблія не містить готових та однозначних відповідей на всі запитання сучасності, бо вона не створювалася з цією метою. Той факт, що вона є Словом Божим, не означає, що розмова завершена. Навпаки, призначення Біблії бачиться йому в тому, щоб надихати й стимулювати подальшу розмову, осмислення й дискусію впродовж століть. У цьому розумінні історія Іова розглядається автором "Нового християнства" як фрактал (фігура, малі частини якої в довільному збільшенні є подібними до неї самої) всієї Біблії, представляючи ідею багатьох голосів, які сперечаються, дебатують, ставлять запитання і дають відповіді. Завдання сучасного читача Біблії, зазначає Б. Макларен, - помістити себе в текст, у розмову, в історію, у спільноту людей, які шукають Бога.

Хоча Б. Макларен і сповідує віру в богонатхненність і непомильність Біблії, він одночасно підтримує принципіву неможливість досягнення непогрішимого тлумачення Писання. Тобто Біблія цілком може бути повідомленням істини від Бога людині, але оскільки ми не здатні дати "істинні" тлумачення Писання, то цей фактор не має істотних наслідків. Б. Макларен дотримується думки, що будь-які інтерпретації біблійного тексту повинні залишатися відкритими для корекції [13, р. 46-53]. Позбавляючи текст будь-якого авторитету, Б. Макларен розвиває погляд на Бога як такого, що не говорить авторитетно через текст, а рухається таємниче в якійсь іншій площині, що вища за авторитет тексту. Застосування постмодерністської герменевтики робить Священне Писання надієвим.

Б. Макларен також стверджує, що Біблія не посилається на себе як на Слово Боже. Він пише, що термін

"Слово Боже" ніколи не вживається в Біблії для позначення власне Святого Письма, оскільки в біблійні часи воно, як збірка з 66 книг, ще не було сформоване [11, р. 163]. Крім цього, він підтримує неоортодоксальне трактування Писання, згідно з яким Біблія стає "Словом Божим" у певних життєвих обставинах, але вона не є Словом Божим, адже Слово Боже може бути знайдено в усьому, "натхненому" Богом. Ден, персонаж однієї книги Б. Макларена, підкреслює: "Я вірю, що Слово Боже є непомильним...", - проте далі він продовжує: "...але я не думаю, що Біблія є абсолютно еквівалентною фразі "Слово Боже", як воно використовується в Біблії" [16, р. 111]. У книзі "Історія, в якій ми перебуваємо" (продовження "Нового виду християн") Б. Макларен підводить своєрідний підсумок свого ставлення до Писання. Він стверджує тут, що "Біблія - це швидше книга запитань, ніж книга відповідей, бо вона піднімає питання, які об'єднують людей для розмови про найбільш важливі проблеми життя" [17, р. 82].

Біблійне богослов'я Б. Макларена викликало цілий шквал критики з боку фундаменталістських та євангельських кіл. Зокрема, Дж. Макартур стверджує, що Б. Макларен підриває вчення про зрозумілість Писання п'ятьма способами: по-перше, ставлячи під сумнів можливість отримання визначеного біблійного вчення; по-друге, надмірно наголошуючи на складності біблійної інтерпретації; по-третє, висловлюючи невпевненість щодо можливості отримання пропозиційної істини з Біблії; по-четверте, через його відмову зберігати наголос Біблії на винятковому характері християнського Євангелія; і, по-п'яте, він підірвав вчення про ясність Писання своєю цілеспрямованою критикою консервативних євангельських християн, які традиційно наполягають на зрозумілості Писання [10, р. 141-158]. Г. Гіллі констатує численні приклади применшення авторитету Писання у творах Б. Макларена: його заклик до фундаменталістів переглянути список доктрин (непорочне зачаття, непогрішність Писання, повне богонатхнення Біблії, заступницьке відкуплення, тілесне воскресіння Ісуса і Його другий прихід), які справді необхідні для живої християнської віри; переконання Б. Макларена, що вірність доктринальним особливостям має здатність переростати в шкідливу звичку, небезпечну для духовного здоров'я; його погляд на біблійну істину, що виступає за нові форми, нові методи, нові структури, новий зміст, нові ідеї й нові значення, мета яких - пошук відповідей на виклики постмодернізму [4, р. 162-63].

Інші богослови руху ще далі відходять від традиційної протестантської доктрини богонатхненності, стверджуючи, що Біблія була написана тільки людьми, а не Богом. Роб Белл вважає, що "Біблія є найбільш дивною, прекрасною, глибокою, натхненною збіркою з усього, що коли-небудь було написано". Традиційно, коли богослови звертаються до Біблії як до "натхненої", вони мають у увазі, що хоча апостоли та пророки написали тексти у власному унікальному стилі, вони керувалися Святим Духом і писали кожне слово саме так, як цього хотів Бог. Однак визначення богонатхненності, яке дає Р. Белл, зазнало деконструкції, про що свідчить його інтерв'ю, у якому він ставить під сумнів свої попередні погляди на Писання, "відкриваючи Біблію як людське творіння", а не як результат божественного натхнення. "Біблія, як і раніше, перебуває в центрі для нас, - говорить Р. Белл, - але це інший центр. Ми швидше хочемо прийняти таємницю, ніж подолати її" [1, р. 36].

Схожі погляди розвиває і Н. Лівінгстон: "Бог Біблії настільки захоплений створенням життя, спільного зі своїм людським творінням, що Він пішов набагато далі,

ніж написання книги з ними <...> Отже, Бог Біблії є Богом, Який дав нам книгу, написану людьми" [9]. Стверджуючи, що Біблія - це інтерпретація того, як Бог діє в історії, Н. Лівінгстон, як і інші автори руху, повторює аргументи засновників неоортодоксії. З відходом від погляду на Писання як натхненне й непомилкове Слово Боже спільнота і розповідь починають витісняти Слово Писання. Якщо раніше Біблія була єдиним джерелом і нормою для богослов'я, то для багатьох авторів руху вона не більш ніж "невигадана історія участі Бога в житті людей" та "лінзи, через які ми дивимося, щоб краще зрозуміти наш світ і наше життя" [20, р. 56-60].

У цьому ж напрямку мислить і Д. Паджітт, піддаючи критиці розповсюджені погляди на Писання. По-перше, він стверджує, що Біблія не повинна сприйматися або використовуватися як зброя. Йому здається дивним, що деякі християни по-справжньому вірять, що вони перебувають у стані війни з ворогами християнської віри. Використання Біблії для того, щоб критикувати "пошкоджене богослов'я" лише породжує біль, страждання і приниження. Д. Паджітт не заперечує навчального значення Біблії, але він відмовляється послугувати нею як тактичною силою в боротьбі з ідеологічними уявленнями опонентів. По-друге, його дратує класифікація і вживання Біблії як довідника або енциклопедії. Занадто часто, стверджує він, Писання виривалося з культурного контексту, а потім використовувалося для побудови наративів і систем, які задовольняють поточні цілі. Нав'язування тексту вічних істин та вибіркове цитування розриває цілісність біблійного наративу, ігнорує контекст і спільноту віри, у рамках яких і для яких ці слова були призначені. Біблія як сценарій, який слід запам'ятати, представляє третю точку зору, якій протистоїть Д. Паджітт. Він розглядає поширений серед християн метод запам'ятовування одних місць із Писання за рахунок інших як приховану герменевтичну помилку. Навмисно чи ні, але запам'ятовування вибраних уривків з Писання, відділених від всієї оповіді, породжує редукціоністські тлумачення тексту. Четвертим стереотипним уявленням про Писання, проти якого виступає Д. Паджітт, є вчення про непогіршеність Біблії, під яким він розуміє погляд на Біблію як на буквальне, цілком істинне за своєю природою Слово Боже, провідник до істини для людини. На думку Д. Паджітта, Біблія ніколи не говорить цього про себе. Відкидаючи традиційне тлумачення 2 Тим. 3, 16-17, він уважає, що апостол Павло не мав на увазі богонатхненність біблійного тексту як передачу буквальних слів Бога. Швидше, він розуміє цей уривок у сенсі проєкції поняття про Бога як про творця і дарувальника життя. Тобто біблійний текст - це не безпосереднє Слово Боже, а лише натяки (підказки) від Бога, що промовляє до людства через спільноту віри. Біблія не була далеким "текстом істини" для Павла й не повинна бути такою для церкви сьогодні, стверджує Д. Паджітт. На його погляд, Біблія - це активна й жива книга, що запрошує нас включитися в її історію не в якості спостерігачів, але в якості учасників у вірі.

Більш традиційне біблійне богослов'я визнає Д. Кімбелл, хоча в деяких аспектах його погляди на Писання перегукуються з оцінками Б. Макларена і Д. Паджітта. Зокрема, він також уважає зловживанням трактування Біблії як книги, що містить відповіді на всі запитання, інструкцію з експлуатації або керівництво для користувача, у якому всі проблеми та їх рішення акуратно упаковані [8, р. 94-95]. Незважаючи на схильність до містичного тлумачення Біблії, Д. Кімбелл, однак, має доволі фундаментальні переконання про Писання. Він наво-

дить три причини, через які твердо вірять у Біблію: по-перше, Слово Боже займає важливе місце в ученні Ісуса, по-друге, саме Писання свідчить про своє значення для духовного формування, пізнання Бога та зростання в любові до Нього (воно здатне зміцнювати віру, допомагати в боротьбі зі спокусами, спрямовувати віруючих, навчати їх мудрості й забезпечувати їх духовною проникливістю), і, по-третє, Писання натхненне Богом. Д. Кімбелл пояснює, що під натхненністю Писання він має на увазі "віру в Божий нагляд над людськими авторами Біблії через Духа Святого (2 Тим. 3, 16)" [Там само, р. 89]. Із цих причин Д. Кімбелл розвиває погляд на Писання як на керівництво для життя й бажає бачити більше уваги до Божого Слова у Виникаючій церкві.

Найкращими метафорами, що демонструють роль Писання для християн, Д. Кімбелл вважає компас і якір. Він пише, що "компас вказує напрям, але не вдається в подробиці. Я бачу Біблію як духовно натхненний компас, що дає нам потужне керівництво і навіть специфічні деталі багатьох речей. Але водночас існують деякі теми, щодо яких всі ми хотіли б мати конкретні відповіді, але вони залишаються таємничими. Компас вказує напрям, а не виступає в якості книги відповідей" [Там само, р. 96]. Наче якір, що залишає для човна можливість дрейфувати на обмежену відстань, Біблія тримає християн у рамках основних незмінних доктрин.

Яким чином Д. Кімбеллу вдається зберігати баланс у герменевтиці, що дозволяє його богословським поглядам дрейфувати серед різноманітних інтерпретацій і змін у культурі й триматися незмінних основ віри? Його відповідь на це питання полягає в тлумаченні Писання за допомогою двох основних підходів - смиренності й наративних лінз. На думку Д. Кімбелла, герменевтика смирення визнає можливість людської помилки в інтерпретації. Гріх, особиста упередженість і різноманітні культурні традиції можуть привести до помилкових або єретичних тлумачень. Смирення, визнаючи потенційну можливість помилки, убезпечує від зарозумілих висновків, які не залишають місця для запитань і діалогу [Там само, р. 98]. Наративний погляд на Писання забезпечує перспективу, що поміщає інтерпретатора в межі розповіді, спонукаючи його брати до уваги культурний контекст й історичні обставини написання тексту. Дотримання біблійних засад та збереження місця для таємниці й краси розповіді становить основу герменевтичного підходу Д. Кімбелла. Він цінує заглиблення в текст задля утвердження основ віри, але також вітає зміни і гнучкість у розв'язанні сучасних культурних проблем.

Висновки

Біблійна теологія Виникаючої церкви зосереджена передусім на питаннях ролі спільноти в інтерпретації Писання, характеристик біблійного наративу та зіставленні Біблії й Слова Божого.

С. Гренц і Дж. Франке, синтезуючи лінгвістичну теорію Л. Вітгенштейна з правилами спільнот Дж. Ліндбека, отримали богословський метод, заснований на конструкціоністському розумінні істини, та запропонували богослов'я, що є сфокусованим на спільноті. Вони вважають, що джерела для розвитку богослов'я містяться в Писанні, традиції і культурі, через які говорить Бог. Тому Святе Письмо не є монополічним авторитетом у питаннях віри й богослов'я.

Спіраючись на погляди літературного критика С. Фіша, С. Хауервас підкреслює роль церковної спільноти в тлумаченні Писання: щоб читати Біблію по-християнськи, необхідно навчитися практикувати християнськи,

янські чесноти в межах спільноти. Е. Гіббс і Р. Болджер переконують, що істини християнства пізнаються лише в спільноті.

За Б. Маклареном, Біблія ніколи не повинна була б вивчатися й аналізуватися; її слід сприймати як витвір мистецтва й читати як розповідь, виходячи з того, що більша частина тексту Писання є саме нарацією. Причину хибності традиційного прочитання біблійного нарративу він вбачає в тому, що воно було породжене синтезом грецької філософської традиції (особливо неоплатонізму) із політико-економічними й військовими домінантами Римської імперії. Теолог наголошує на своїй високій оцінці Писання, проте ставить під сумнів традиційні поняття богонатхненності й непомильності Біблії. Правильним способом розуміння Біблії він вважає ставлення до неї як до бібліотеки специфічної спільноти (або культури), яка простежує свою історію до біблійних патріархів. Завдання сучасного читача Біблії - помістити себе в текст, розмову, історію, спільноту людей, які шукають Бога. Хоча Б. Макларен і сповідує віру в богонатхненність та непомильність Біблії, він одночасно підтримує принципову неможливість досягнення непогіршеного тлумачення Писання, переконує, що Біблія стає "Словом Божим" у певних життєвих обставинах, але вона не є Словом Божим, адже Слово Боже може бути знайдено у всьому, "натхненому" Богом. Біблійне богослов'я Б. Макларена викликало цілий шквал критики з боку фундаменталістських та євангельських кіл.

Р. Белл вважає, що Біблія була написана тільки людьми, а не Богом. Н. Лівінгстон стверджує, що Біблія - це інтерпретація того, як Бог діє в історії (повторення аргументів засновників неоортодоксії).

За Д. Паджіттом, біблійний текст - це не безпосереднє Слово Боже, а лише натяки (підказки) від Бога, що промовляє до людства через спільноту віри. Більш традиційне біблійне богослов'я визнає Д. Кімбелл, розвиваючи погляд на Писання як на керівництво для життя на прикладі метафор компасу і якоря. Запроваджує поняття герменевтики смирення, що визнає можливість людської помилки (через гріх, особисту упередженість і різноманітні культурні традиції) в інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Crouch A. The Emergent Mystique: Ministry Fashion Statement or the Church's Future / A. Crouch // Christianity Today. - November 1, 2004.
2. Fish S. Is There The Text In The Class? The Authority Of Interpretive Communities / S. Fish. - [twelfth printing]. - Cambridge : Harvard University Press, 2003.
3. Gibbs E. Emerging Churches: Creating Christian Community in Postmodern Cultures / E. Gibbs, R. Bolger. - Grand Rapids : Baker Academic, 2005.

Соловий Роман,

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Центра исследования религии Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова, г. Киев

ОТКРОВЕНИЯ И ПИСАНИЕ: БОГОСЛОВСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ПОЯВЛЯЮЩЕЙСЯ ЦЕРКВИ

В статье показано, что библейская теология Появляющейся церкви сосредоточена прежде всего на вопросах роли общины в интерпретации Писания, характеристике библейского нарратива и сравнении Библии и Слова Божьего. Согласно теологии общины, принадлежность к которой делает возможным истинное понимание Библии, источники для развития богословия содержатся не только в Писании, но и в традиции и культуре, через которые говорит Бог. Выяснено, что Появляющаяся церковь ставит под сомнение традиционное понятие боговдохновенности и безошибочности Библии, которую следует воспринимать как

4. Gilley G. This Little Church Stayed Home: A Faithful Church in Deceptive Times / G. Gilley. - Webster, NY : Evangelical Press, 2006.

5. Granz S. J. Beyond Foundationalism: Shaping Theology in a Postmodern Context / S. J. Granz, J. Franke. - Louisville : Westminster John Knox Press, 2001.

6. Hauerwas S. Unleashing the Scripture: Freeing the Bible from Captivity to America / S. Hauerwas. - Nashville : Abingdon Press, 1993.

7. Kimball D. The Emerging Church and Missional Theology / D. Kimball // Listening to the Beliefs of Emerging Churches: Five Perspectives / [edited by Robert Webber]. - Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2007. - P. 81-105.

8. Kimball D. They Like Jesus but Not the Church / D. Kimball. - Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2007.

9. Livingstone N. How can you trust the Bible? [Електронний ресурс] / N. Livingstone. - Режим доступу : <http://64.224.192.90/downloads/resources/other/howcanyoutrustthebible.pdf>.

10. McArthur J. Perspicuity of Scripture: The Emergent Approach [Електронний ресурс] / J. McArthur // The Master's Seminary Journal. - 2006. - 17/2. - Pp. 141-58. - Режим доступу : <https://www.tms.edu/m/tmsj17g.pdf>.

11. McLaren B. A Generous Orthodoxy / B. McLaren. - Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2004.

12. McLaren B. A New Kind of Christianity: Ten Questions That Are Transforming the Faith / B. McLaren. - New York : HarperOne, 2010.

13. McLaren B. A New Kind of Christian / B. McLaren. - San Francisco : Jossey-Bass, 2001.

14. McLaren B. Adventures in Missing the Point: How the Culture-Controlled Church Neutered the Gospel / B. McLaren, T. Campolo. - El Cajon, CA : Youth Specialties, 2003.

15. McLaren B. The Church on the Other Side: Doing Ministry in a Postmodern Matrix / B. McLaren. - Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2000.

16. McLaren B. The Last Word and the Word After That: A Tale of Faith, Doubt, and a New Kind of Christianity / B. McLaren. - San Francisco : Jossey-Bass, 2005.

17. McLaren B. The Story We Find Ourselves In: Further Adventures of a New Kind of Christian / B. McLaren. - San Francisco : Jossey-Bass, 2003.

18. Pagitt D. A Christianity Worth Believing: Hope-Filled, Open-Armed, Alive-and-Well Faith for the Left Out, Left Behind, and Let Down in Us All / D. Pagitt. - San Francisco : Jossey-Bass, 2008.

19. Sternke B. Narrative theology and the missional church [Електронний ресурс] / B. Sternke // Ben Sternke's blog. - September 22, 2006. - Режим доступу : <http://bensternke.com/2006/09/narrative-theology-and-the-missional-church>.

20. Worship Elements [Електронний ресурс] // Solomon's Porch. - March 01, 2007. - Режим доступу : http://www.solomonsporch.com/worship_gatherings_pagegroup/worship_elements.html. Pagitt, Christianity Worth Believing.

библиотеку специфической общины (или культуры), которая проследивает свою историю еще от библейских патриархов. Отмечается, что библейский текст - это не непосредственное Слово Божье, а лишь намеки (подсказки) от Бога, который обращается к человечеству через общину веры.

Ключевые слова: Откровение; Писание; Появляющаяся церковь; община; библейский нарратив; слово Божие.

Soloviy Roman,

Candidate of Historical Sciences (PhD), Senior Researcher of the Center for the Study of Religion of National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

REVELATION AND SCRIPTURE: THEOLOGICAL INTERPRETATION OF EMERGING CHURCH

The article deals that biblical theology of Emerging church focused primarily on the issues of the role of the community in the interpretation of Holy Scripture, the characteristics of the Biblical narrative and comparison of the Bible and the Word of God. According the theology of community sources for the development of theology found in Holy Scripture, tradition and culture, through which God speaks. Therefore Holy Scripture is not the monopoly authority in matters of faith and theology. To explain Holy Scripture can only staying in the church community where truly knowable Christian truth. According B.McLaren the Bible should never be studied and analyzed. The Bible should be seen as a work of art and to read like a story based on the fact that most of the text of Holy Scripture is precisely the narrative. The cause of erroneous traditional reading of the biblical narrative is that it was generated by the synthesis of the Greek philosophical tradition (especially Neo-Platonism) with the political, economic and military dominants of Roman Empire. B.McLaren considers the correct way of understanding the Bible attitude to it as a library of specific community (or culture), which traces its history to the biblical patriarchs. The task of the modern reader of the Bible - put yourself in text, in conversation, in history, in a community of people who seek God.

Key words: Revelation; Holy Scripture; Emerging church; community; the biblical narrative; the word of God.

REFERENCES

1. Crouch A. (2004), The Emergent Mystique: Ministry Fashion Statement or the Church's Future, in *Christianity Today*, November 2004.
2. Fish S. (2003), *Is There The Text In The Class? The Authority Of Interpretive Communities*, Twelfth printing, Harvard University Press.
3. Gibbs E., Bolger R. (2005), *Emerging Churches: Creating Christian Community in Postmodern Cultures*, Baker Academic, Grand Rapids.
4. Gilley G. (2006), *This Little Church Stayed Home: A Faithful Church in Deceptive Times*, Evangelical, Webster.
5. Granz S. J., Franke J. (2001), *Beyond Foundationalism: Shaping Theology in a Postmodern Context*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky.
6. Hauerwas S. (1993), *Unleashing the Scripture: Freeing the Bible from Captivity to America*, Abingdon, Nashville.
7. Kimball D. (2007), *The Emerging Church and Missional Theology*, Listening to the Beliefs of Emerging Churches: Five Perspectives, edited by Robert Webber, 81-105, Zondervan, Grand Rapids.
8. Kimball D. (2007), *They Like Jesus but Not the Church*, Zondervan, Grand Rapids.
9. Livingstone N. (2007), *How can you trust the Bible?*, 9, March 1, 2007, available at : <http://64.224.192.90/downloads/resources/other/howcanyoutrustthebible.pdf>
10. McArthur J. (2006), Perspicuity of Scripture: The Emergent Approach, in *The Master's Seminary Journal* 17, no. 2 (Fall 2006): pp. 141-158, available at: <https://www.tms.edu/m/tmsj17g.pdf>.
11. McLaren B. (2004), *A Generous Orthodoxy*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids.
12. McLaren B. (2010), *A New Kind of Christianity: Ten Questions That Are Transforming the Faith*, HarperOne, New York.
13. McLaren B. (2001), *A New Kind of Christian*, Jossey-Bass, San Francisco.
14. McLaren B., Campolo T. (2003), *Adventures in Missing the Point: How the Culture-Controlled Church Neutered the Gospel*, Youth Specialties, El Cajon, California.
15. McLaren B. (2000), *The Church on the Other Side: Doing Ministry in a Postmodern Matrix*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids.
16. McLaren B. (2005), *The Last Word and the Word After That: A Tail of Faith, Doubt, and a New Kind of Christianity*, Jossey-Bass, San Francisco.
17. McLaren B. (2003), *The Story We Find Ourselves In: Further Adventures of a New Kind of Christian*, Jossey-Bass, San Francisco.
18. Pagitt D. (2008), *A Christianity Worth Believing: Hope-Filled, Open-Armed, Alive-and-Well Faith for the Left Out, Left Behind, and Let Down in Us All*, Jossey-Bass, San Francisco.
19. Sternke B. (2006), *Narrative theology and the missional church*, Ben Sternke's blog, September 22, 2006, available at : <http://bensternke.com/2006/09/narrative-theology-and-the-missional-church>.
20. *Worship Elements* (2007), *Solomon's Porch*, March 01, 2007, available at : http://www.solomonsporch.com/worship_gatherings_pagegroup/worship_elements.html>. Pagitt, Christianity Worth Believing.

© Соловій Роман

Надійшла до редакції 21.01.2016